

فضای غیر مجازی

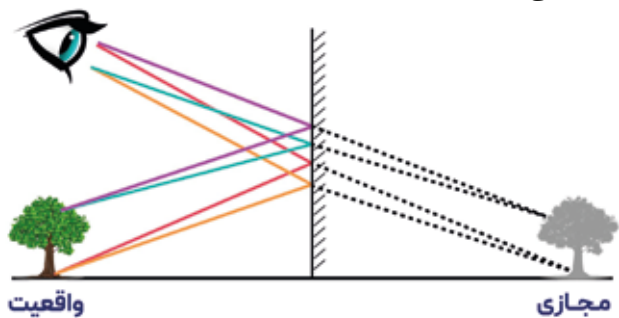

علیرضا زینی

دانشجو مهندسی کامپیوتر
دانشکده فراهان دانشگاه تهران
alireza.zeini2001@ut.ac.ir

اصطلاح فضای مجازی که امروزه در جامعه ما رایج شده است، به اشتباه ترجمه اصطلاح «Virtual Space» است. مجاز یک کلمه عربی، به معنای غیرواقعی (۱) است یعنی بر واقعیت اثر ندارد، اما واژه‌ی انگلیسی Virtual از واژه ی لاتین Virtus برگرفته شده است که به معنای «چیزهایی که وجودشان از اثر یا ذاتشان قابل درک است، نه به صورت فیزیکی» (۲) می‌باشد. بنابراین کلمه ویرچوآل (Virtual) حوزه ای از واقعیت به حساب می‌آید، با این توضیح

که اگر ما یک واقعیت واحد (Reality) در نظر بگیریم، آن بخشی از واقعیت که برای انسان ملموس است و انسان می‌تواند با حواس خود آن را درک کند، آکچوآل (Actual) و آن بخشی از واقعیت که ناملموس است را ویرچوآل (Virtual) گویند، در نتیجه اصطلاح Virtual Space به معنای «فضای واقعیت ناملموس» است، نه فضای مجازی. به عنوان مثال، برای قریب به ذهن بودن واژه مجازی در برابر یک واقعیت واحد، یک شیء را در نظر بگیرید که در مقابل آینه‌ای قرار دارد، چه چیزی می‌بینید؟ حتی اگر مستقیم خود شیء را نبینید، اما اندازه، ابعاد، رنگ و سایر خصوصیتی که در ظاهر دارد را مشاهده می‌کنید، حال اگر با ضربه ای آینه بشکنند، دیگر تصویری از آن شیء در مقابل چشمان شما وجود ندارد و این به معنای مجاز و یا غیر واقعی بودن است، علیرغم اینکه شیء اصلی هنوز وجود دارد و آن را واقعیت می‌نامند.

اصطلاح Virtual Space نیز اشاره به فضای سایبر دارد. Cyber که از Cybernetic برگرفته شده است، ریشه در زبان یونانی دارد و به واژه‌ی kybernetes باز می‌گردد. (۳) معنای این واژه‌ی یونانی معادل «راه‌نما»، «فرماندار» و از همه مهم‌تر «حکومت» می‌باشد. (۴) همچنین در سال ۱۸۳۰ میلادی از ریشه‌ی یونانی آن در زبان فرانسه واژه‌ی «cybernetique» ایجاد شد که تعریف آن «The art of Governor» به معنای «هنر حکومت داری» است. (۵) در سال ۱۸۳۴ نیز فیزیک‌دان معروف فرانسوی «آندره امپیر» (۶) این واژه را در طبقه‌بندی علوم به معنای «حکومت و شعبه‌ای از

علم سیاست» استفاده نموده است. (۷) نهایتاً در سال ۱۹۴۸، نوربرت وینر (۸) برای اولین بار در زبان انگلیسی در کتابی با عنوان «سایبرنتیک: یا کنترل و ارتباط در حیوان و ماشین» (۹) واژه‌ی Cybernetic را به کار برد. وی در تعریف این واژه گفته است: «تصمیم ما بر این است که کلیات مطالعات نظری کنترل و ارتباطات در ماشین و موجودات زنده را سایبرنتیک بنامیم»

لذا با توجه به توضیحات لغوی و علمی فوق، ریشه‌ی معنایی و همچنین کاربردی واژه‌ی سایبرنتیک، بر خلاف تصوّر عام در کشورمان که از آن تعبیر به تکنولوژی‌های دیجیتال و مباحث ابزاری دارند، در اصل به معنای اعمال حاکمیت، کنترل افراد و اجرای سیاست‌های مد نظر حاکمیت توسط ساز و کار اطلاعاتی است و با این اوصاف فضای سایبر، ابزار ایجاد و اشاعه‌ی این نوع از حاکمیت می‌باشد. (۱۰)

بنابراین اصطلاح «cyber space» نیز به معنای فضای سایبر بوده است، با این مفهوم که فضای تغذیه هدفمند اطلاعات، جهت رسیدن به مقوله کنترل می‌باشد. نکته دیگر در این اصطلاح اشتباه این است که مثلاً از حملات سایبری هیچ وقت به عنوان حملات مجازی (غیرواقعی) یاد نمی‌شود و یا در برابر اقتدار سایبری، اقتدار مجازی (غیرواقعی) معنایی ندارد. بنابراین واژه مجازی در این اصطلاح اشتباه می‌باشد.

رویکرد دو فضایی و رویکرد امتدادی

رویکرد فلسفی دو فضایی، رویکردی است که در کشور رایج شده و عملاً فضای سایبر فعلی بر اساس این رویکرد فلسفی پایه گذاری شده است. همچنین مفهوم اشتباه فضای مجازی، حاصل نگاه این رویکرد به فضای سایبر است. اما رویکرد دو فضایی چیست و چگونه نگاهی به مبانی فلسفی فضای سایبر دارد؟

نگاه دو فضایی به این معنا است که ابتدا یک فضای واقعی -استعاره از فضای فیزیکی و ملموس- وجود دارد که زندگی انسان در آن تعریف شده است. سپس بر اساس پیشرفت دانش و تکنولوژی، یک فضای غیرواقعی و مجازی نیز به دست بشر ایجاد شده که با فضای واقعی، وضعیت موازی دارد. به عبارت دیگر در فلسفه‌ی دو فضایی، دو فضای واقعی و مجازی تعریف شده که این دو فضا در موازات یکدیگر هستند و از آنجا که در این نگاه فضای مجازی، غیرواقعی در نظر گرفته شده است؛ پس این دو فضا حدّأقل اثرگذاری بر روی یکدیگر خواهند داشت!

به همین نسبت نتیجه‌اش را در عمل می‌بینیم که مدیران به این پدیده، که پدیده‌ای حاکمیتی است اشرافی ندارند. از یک طرف فکر می‌کنند که نباید پدیده مهمی باشد، بالاخره فضای مجازی و غیرواقعی است! (اثبات این ادعا رهاشدگی و بی قانونی فضای سایبر در کشور است.) و از طرف دیگر می‌بینند یک چالش‌هایی را به وجود آورده است که در گذشته با این تیپ چالش‌ها مواجه نبودند و نمی‌توانند فعلا به شکل اساسی این را مدیریت کنند، و به همین جهت به جای حل مشکل به صورت بنیادی، تصمیم به فیلتر کردن این فضا می‌گیرند، که این موضوع نتیجه عملی در نظر نگرفتن این زیر بناهای علمی است.

عدم توجه به دانش پایه این حوزه

زمانی که از فضای سایبر (Cyber Space) استفاده می‌کنیم یکی از مزایای این مفهوم این است که به صورت طبیعی توجه ما به دانش پایه شکل دهنده این فضا جلب می‌شود، که همان دانش سایبرنتیک است، وقتی گوییم فضای مجازی در این صورت ارتباط مفهومی و معنایی با عقبه علمی این حوزه که این دانش مهم است قطع خواهد شد. به عنوان نمونه، واکنش شما زمانی که فکر کنید کسی به دنبال کنترل شماست و یا شما را مورد رصد مداوم قرار داده تا تغذیه هدفمند اطلاعات انجام دهد، با زمانی که این فکر را نداشته باشید کاملا متفاوت خواهد بود! همچنین این نگاه اسفبار به فضای سایبر که متصور است «مدیریت نکردن و ول کردن فضای سایبر، معادل آزادی و عادی بودن است» و کم اهمیتی به این فضا، ریشه در انقطاع علمی فضای سایبر از دانش سایبرنتیک به‌عنوان دانش مادر و سازنده‌ی خود دارد.

از سوی دیگر در مقابل رویکرد دو فضایی، «رویکرد امتدادی» وجود دارد و بدین معنا است که فضای سایبر، برآمده و در ادامه‌ی فضای فیزیکی است. از این رو است که به آن رویکرد امتدادی گفته می‌شود زیرا در ادامه‌ی فضای فیزیکی تعریف شده، نه در موازات آن. در رویکرد امتدادی، خبری از فضای مجازی نیست بلکه خود سایبر مطرح است، به آن سایبر گفته می‌شود و فضای سایبر امتداد یا گسترده شده‌ی فضای فیزیکی تلقی می‌گردد.

نسبت فضای فیزیکی و فضای سایبر در فلسفه‌ی امتدادی

همانطور که نشان داده شده، بر اساس فلسفه‌ی امتدادی، فضای سایبر مستقل و در موازات فضای فیزیکی نیست بلکه برآمده از آن است و اثرگذار بر آن. به عبارت دیگر اگر فضای فیزیکی نباشد، فضای سایبر هم وجود نخواهد داشت. لذا رویکرد امتدادی برای فضای سایبر، اصالت وجودی مستقل قائل نیست اما آنچه در فضای سایبر رخ می‌دهد

به شکل منحصر به فرد و بی‌بدیلی بر فضای فیزیکی اثرگذار می‌باشد. از این رو ضرورت دارد برای کنترل مطلوب فضای فیزیکی، فضای سایبر نیز در نسبت با آن تعریف و کنترل گردد.

اما سوالی که ایجاد می‌شود، این است که ترجمه اشتباه این اصطلاحات به «فضای مجازی» چه نتیجه‌ای را در پی خواهد داشت؟ و اساسا چرا به بررسی این مطلب پرداخته ایم؟

افزون بر اینکه هدف از این بررسی این بود که یک آگاه‌سازی در جامعه دانشگاهی و نخبگانی از این اصطلاح غلط باشد، در ادامه به برخی از مشکلاتی که ذیل این اصطلاح غلط شکل می‌گیرد، می‌پردازیم.

کم توجهی به این فضا

از جمله مشکلاتی که در این نوع نگرش به وجود آمده، رویکرد فلسفی دو فضایی است، این نوع نگاه موجب عواقبی از جمله کم توجهی به این فضا خواهد شد. به عبارت دیگر وقتی بیان می‌شود چیزی مجازی است، برداشت عموم این خواهد بود که واقعی نیست، و زمانی که بحث سر فضای مجازی می‌شود، عموم مردم این تلقی را دارند که این فضا یک فضای غیرواقعی است و روی واقعیت تاثیری ندارد، و هنگامی که صحبت از غیرواقعی بودن به میان می‌آید، آنها این برداشت را دارند که این فضا خیلی اهمیت ندارد، بنابراین با یک مفهوم ساده و اصطلاح اشتباه یک پدیده فوق‌العاده اثرگذار، مهم و جدی در زندگی انسان اهمیت کمی پیدا می‌کند.

۱- جاحظ، عمر (۱۶۹۹)، الحيوان = ابن جنی، عثمان (بی تا)، الخصائص

۲- <https://www.etymonline.com/word/virtual>

۳- <https://www.etymonline.com/word/cybernetics>

۴- <https://www.merriam-webster.com/dictionary/cybernetics>

۵- <https://en.wiktionary.org/wiki/cybernetics>

۶- André-Marie Ampère

۷- معتمدنژاد، کاظم؛ وسایل ارتباط جمعی، تهران، ۱۳۸۶، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، چاپ ششم، ص ۴۲-۴۱.

۸- Norbert Wiener

۹- Cybernetics: Or Control and Communication in the Animal and the Machine

۱۰- در زبان لاتین، واژه‌ی Gubernetes به معنای حکومت است که در جایگشت زبانی، پس از ورود به زبان انگلیسی به Government تغییر یافته است. Government در انگلیسی به معنای دولت و حکومت است. شایان توجه است که یکی از مبادی جایگشت واژگانی Cybernetics، واژه‌ی لاتین Gubernetes می‌باشد. به عبارت دیگر واژگان Cybernetics و Government که انگلیسی هستند از منظر ریشه‌ی لاتینی از یک کلمه که Gubernetes است مشتق شده‌اند و در اصل یک حقیقت را در بر دارند که حاکمیت است اما نوع ایجاد و اشاعه‌ی این دو حاکمیت متفاوت است. Government حاکمیت بر اساس شقوق سیاست، اقتصاد، فرهنگ، اجتماع و امنیت است اما Cybernetics حاکمیتی است که با اشراف و کنترل